

Laisvė būti²

Sąvoka „sovietmetis“ man turi kelias prasmes: pirma, sovietmetis yra laikas „nuo iki“, nuo sovietų okupacijos iki jos pabaigos. Sovietmetis yra objektyvus, nešališkas, visai neasmenišką apibūdinimas, laiko tarpas. Antra, asmeniškai sovietmečio laikas skyla į kelias atkarpas, pavyzdžiui, iki mokyklos baigimo. Kad man šitas laikas pateko į sovietmetį, yra tiesiog sutapimas. Kai aš galvoju apie savo mokyklos laikus, anaipol negalvoju apie „sovietmetį“ kaip tokį. Gyvenimą sudaro daug persipynusių gijų, kaip merginos kasą arba kaip virvę, susuktą iš kelių plonesnių virvių, tos dar iš plonesnių ir taip galiausiai – iš daugybės susivijusių gijų. Tai, kad mano jaunystė prabėgo sovietmečiu, tėra viena iš tokių gijų. Taip, tai buvo to meto gyvenimo dėmuo – ne daugiau ir ne mažiau. Būtent politinė tautinė spauda, kuri galėjo grėsti tiesioginiu susidorojimu. Buvo toks gyvenimo dėmuo.

Kiekvienas iš mūsų savyje turime branduolį, kuris yra mūsų tikrovė, pavadinkime tai siela, dvasia, dvasiniu pradū ar dar kaip. Tai, kas yra tikra. Tai mūsų būties esmė. Kita vertus, visi esame kažkiek nuklydę, vienas vienaip, kitas kitaip. Toje tikrovėje – labai daug visokio marazmo, nereikalingo balasto. Pasakyčiau daugiau, dargi su savotiška metafizine, religine priegaide: tikrovė neišnyksta mirštant. Nepradėsiu konkretinti, kas ta tikrovė... Tam kartui neapibrėžkime

to *kažko*, bet tai yra esmių esmė, tikrovių tikrovė. Galbūt aš nusilupsiu kaip svogūno lukštai vienas nuo kito, kol viduryje liks tikras branduolys. Nesvarbu, kas tai būtų. Kas netikra, tėra laikina. Pavasarį medis apauga lapais, šlama laja, rudenį lapai miršta, bet lieka kamienas, griaučiai, šaknis, sėkla. Panašiai savo kamieną, stuburą, savo dvasinę sėklą turi tauta. Pats išlikimas yra neįdomus, tas, kuris tesirūpina išlikimu, pražus. Medžio esmė – stiebtis į saulę. Medis nesirūpina išlikti, jis visomis jėgomis stiebiasi į saulę. Jeigu tu visomis jėgomis stiebiesi į saulę, tu įgyvendini savo esmę. Tada tau nereikia rūpintis išlikimu, tu tiesiog *esi*. Rūpinimasis išlikimu ne tik yra nykimo požymis – jis nykimą palaiko. Rūpinimasis išlikti yra vienas iš nykimo veiksmų. Pagrindinė klaida – manymas, kad esi kažkas gatava, užbaigta, kaip gražus daiktas, kurį tereikia kuo ilgiau išsaugoti. Bet juk mes nagus nukarpome bent kartą per savaitę, vadinasi, nuo manęs nuolat kažkas nukrenta ir kažkas iš vidaus nuolat atauga. Medžiagos vis keičiasi, viskas keičiasi, o aš tebesu. Čia tiktų sukurioti įvaizdis – juk bene per pusantrų metų net kaulų molekulės pasikeičia. Aš esu sukury, kūne nėra nieko pastovaus, nieko visiems laikams pabaigto. Panašiai sieloje: ir mano mintys, jausmai, nuotaikos nuolat kinta, teka. Gramatiškai tenka sakyti „aš“, pabrėžiant santykį nuo „tu“, bet klaidinga manyti, kad „aš“ esu kažkas pabaigto, ką žūt būt reikia išsaugoti. Jeigu suprantu, kad nuolat keičiuosi, tai kyla esminis klausimas – kas aš? Kas lieka nepakitę? Tai ir yra tikrovės klausimas. Lietuva turi tą patį pasirinkimą kaip bet kuri esybė: arba ji grįžta, atsigręžia į savo vidinę esmę, savo tikrovę, auga į ją, į šviesą, arba ne. Tada klausimų apie jokią išlikimą nė neįkyla. Nes

1 Dainius Razauskas (g. 1960 m.) – etnologas, mitologas, religijotyrininkas, rašytojas, vertėjas.

2 Iš asmeninio Dainiaus Razausko archyvo.

tai, kas auga į šviesą, savaime yra gyvenimas, o tai, kas neauga į šviesą, savaime yra mirtis.

Pirma, tai tikrovė niekuomet nėra praitis, tikrovė visuomet yra dabar. Antra, tikrovė nėra pasisavinama. Krikščionybė per gerai apie save galvoja, ji nėra atskaitos taškas. Tikrovė yra atskaitos taškas, o ne viena ar kita tradicija, ne vienas ar kitas mokymas. Tikrovės neįmanoma pasisavinti. Tikrovės negalima prisirišti prie savęs ir sakyti, kad štai dabar aš esu tikrovės atstovas, tikrovės vietininkas ar tikrovės durininkas, dabar aš įleisiu arba neįleisiu, aš dalysiu tikrovę: tam duosiu, o tam neduosiu. Ačiū, apsisime. Šitaip nuo tikrovės tik nutolstama, kol galiausiai ji visai prarandama. Tikrovė yra pirmiau visų mokymų, visų tradicijų. Mokymai ir tradicijos geriausiai atveju kalba apie tikrovę iš skirtingų pusių, o blogiausiai – bando pasinaudoti ja savanaudiškais tikslais. O tai kelias į pražūtį. Toks būtų esminis klausimas: kas kam tarnauja, kas svarbiau: Dievas ar Bažnyčia? Kai Bažnyčia pasidaro svarbesnė už Dievą, tai ir turime tokią religinę padėtį, kai atverti sielą Dievui tampa antraeilis dalykas, gal net išvis nepageidautinas, nes kenkia pagrindiniam tikslui – laimėti sielas, kuo daugiau sielų sau. Aš manau, kad Dievas yra svarbesnis už bet kokią bažnyčią, už bet kokią religiją. Bažnyčia nelemia Dievo sprendimų! Jeigu jau prakalbome religinėmis sąvokomis su tam tikra perkeltine prasme, tai galima būtų tarti, kad ta esmė, ta aukščiausia tikrovė ir yra Dievas. Tai, kas išlieka. Net neišlieka – nes visai nesirūpina „išlikti“. Tiesiog esti, nuolat esti pačia stipriausia šio žodžio prasme, visiškai *es-ti* kaip visiškai *es-mė*, čia ir dabar. Išlikimas atsiranda kaip pašalinis efektas, kaip tiesioginės būties apraiška.

Kaip Biblijoje Dievas sakė, kad esu, kuris esu, kuris iš tikrųjų esu. Tai pati būtis, pats būties smaigalys. Todėl kuo labiau esi, tuo esi arčiau Dievo. Ir atvirkščiai: kuo arčiau Dievo esi, tuo labiau esi. Lietuvos istorija rodo, kad kai tik lietuviai pakelia galvą į dvasią, iškart prasideda išsivadavimas iš bet kokios aklovietės, iš bet kokių aplinkybių. Dabar, kaip visada, pasirinkimas tas pats: arba tu pavirsti gyvu lavonu, ir galiausiai tave užkasa, palaidoja – ir gerai, nes jei nepalaidotų, tai dar imtum vaidentis ir kabinėtis prie gyvųjų kaip koks vaiduoklis; arba tu vis dėlto atsigręži veidu į šviesą, augi į šviesą, tada palengva pradedi atsigauti, atkusti. Ir dabar yra dalis Lietuvos, dalis žmonių, kurie kelia galvą į šviesą, jie ir yra Lietuvos stuburas. Nepriklausomai nuo formalios konfesijos. Kai žmonės ima kelti galvą į šviesą, jie atpažįsta vienas kitą per visas kaukes – taip pats Dievas atpažįsta save per juos. Jeigu tokių žmonių Lietuvoje užteks, kad Lietuva prisikeltų, tai, ačiū Dievui.

Kiekvienas teturime vienintelį žmogų, nuo kurio galime pradėti ir per kurį galime to siekti – save. Šiaip jau būdas labai paprastas: atiduoti visą savo laiką ir visas savo jėgas... savo širdies esmei, savo tikrovei. Ne skambiams žodžiams, ne didingoms idėjoms, ne kosminiams užmojams. Bet savo giliausiai esmei, čia ir dabar. Kaip? Pasitelsiu palyginimą: jeigu tave traukia žvaigždės, žvaigždėtas dangus, tai tiesiog skirk jam savo laiko, sėdėk prie savo lango ir žiūrėk. Nežinai, ką su visu tuo daryti? Tai sėdėk, žiūrėk ir galvok! Atverk priešais žvaigždėtą dangų savo širdį, žiūrėk ir galvok.

Vertybių hierarchija paprasta. Jeigu pagrindines žmogaus kūno dalis nuo apačios į viršų – pilvą, širdį, galvą – suprasime

perkeltine prasme, kaip metaforas, tai galėsimė į hierarchijos klausimą atsakyti labai paprastai. Pilvas – tai, ką dabar sakei apie pinigus, automobilius, prabangą, širdis – kai žmogus pajunta poreikį atsiduoti, kai tie jo pinigai iš tikslo pavirsta priemone. Paprastas pavyzdys: vaikinai dirbo nuo ryto iki vakaro, kalė pinigus, užkalė, bet staiga įsimylėjo merginą ir padovanojo jai brangią dovaną. Jo tikslas – mergina, nebe pinigai, o pinigai – tik priemonė. Vadinas, žmogus nuo pilvo kils telėjo prie širdies ir viską, ką sunkiu darbu „užkalė“, deda po kojomis savo mylimajai. Panašiai meilė ir atsidavimas gali būti religinis, tarkim, didikas visą gyvenimą krovė turtus, o staiga ėmė ir fundavo bažnyčią. Prie pilvo ir širdies dar galima būtų pridurti kaklą, kuris simboliškai atstovauja žodžiui, logosui, tai visoks domėjimasis, bendravimas, skaitymas.

Šita hierarchija visuotinė, universali, jos pagrindas – mūsų kūnas ir natūrali jo dalių simbolika. Dar neaptarėme galvos – tai tiesioginis noras ir poreikis mąstyti, suprasti, žiūrėti, regėti esmę. Galima tarti, kad žmogus atsidūrė galvoje, kai protas jam nebėra nei pilvo, nei širdies priemonė, kai mąstyti ir suprasti pasidaro svarbiau nei valgyti ir mylėti. Valgyti ir mylėti niekas nedraudžia, bet mąstyti ir suprasti – svarbiau, tai būtina sąlyga. Žmogus nebe mąsto, kad valgytų (taip mes elgiamės, kai panaudojame savo protą pinigams uždirbti), bet valgo, kad mąstyti, pažintų, išvelgtų, regėtų. Simboliškai tai trečioji akis, kuri regi esmę. Nors terminas pasidarė nuvalkiotas, dabar kiekvienas ekstrasensas gali prieiti ir pasiūlyti atverti tau trečiąją akį! O iš tikrųjų ji prasiveria, kai savo gyvenimą, savo kasdienybės akimirkas, čia ir dabar, paaukoji žinojimui. Kai pažinti tau pasidaro svarbiau, nei pavalgyti. Taigi

hierarchija labai paprasta. Žemesnis lygmuo paaukojamas ne ta prasme, kad būtų visai pašalinamas, sunaikinamas, o ta, kad iš tikslo virsta priemone. Protą turi visi, bet daugelio protas tarnauja pilvui. Paaukoti pilvą protui reiškia gyventi taip, kad pilvas tarnautų protui. Tai ir reiškia augti į šviesą, į saulę – tik kitas įvaizdis. Kai apačia tampa priemone viršui, tai ir reiškia augimą viršun, aukštyn. O kai galva tarnauja pilvui, tai yra kryptis žemyn. Tai žlugimo kryptis. Ir tai tikroji Lietuvos nelaimių ir negalių priežastis.

Aš nesureikšminu tokios sąvokos kaip Vakarai. Vakarai visokie. Kaip Gedimino Lietuva: ji nei krikščioniška, nei nekrikščioniška. Gedimino Lietuvoje visaip galima – tai yra laisvė. Tai žmogaus dvasios laisvė. Ir mūsų tikroji laisvė dabar yra ne važiuoti į Vakarus pinigų, bet pasinaudoti savo laisve gyventi. Laisve gyventi čia. Galų gale Vakarai – tik metafora, iš tikrųjų nesvarbu, kur ta laisvė prasivėrė, vienąsyk šen, kitąsyk ten. Svarbu ne geografija, o pasimokyti. Kai pastebi tik padarinius, tai savotiška stambeldystė, tada belieka mėgdžioti ir išvažiuoti, kur geriau. Pavyzdžiui, tie patys Bitlai: vaikinai paėmė gitarą ir sukūrė dainą, ir sudainavo ją iš visos širdies savo kalba. Ir pamatė, kad kitiems patiko. Iš to pasimokyti galima dviem būdais. Bukasis būdas – mėgdžioti, daryti, kaip jis: apsirengti kaip jis, susišukuoti kaip jis, išmokti jo akordus ir jo balsu padainuoti jo sukurtą dainą. Jo kalba, žinoma. Tikrasis būdas pasimokyti – tai pačiam paimti gitarą arba kankles ir sudainuoti savo dainą, iš visos savo širdies ir savo kalba. Taip, kad ir kitiems patiktų. Tai ir yra tikroji pamoka, kurią mums būtina išmokti iš Vakarų. Išmokti laisvės, laisvės būti savimi. Laisvės būti, o ne pabėgti. Būti iš savo giliausios esmės.